

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Koordinering i behandlingen af faste ordforbindelser	
Forfatter:	Torben Arboe	
Kilde:	Nordiska Studier i Lexikografi 11, 2012, s. 103-114 Rapport från Konferens om lexicografi i Norden, Lund 24.-27. maj 2011	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for lexicografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i lexicografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Koordinering i behandlingen af faste ordforbindelser

Torben Arboe

The paper describes aspects of coordination in the lexicographical treatment of phrasal verbs and the corresponding adverbs in the *Jysk Ordbog* (JO), i.e. the Dictionary of the Jutland Dialects: which parts of the material are at best placed in the microstructure of the verbs (e.g. comprehensive verbs as *holde, gå* (= to hold, to go)), and which parts will be more adequately placed under the corresponding adverbials. Comparisons are made (section 2) with the treatment of the same verbs and adverbs in other large dictionaries of the Danish language, including *Ømålsordbogen*, i.e. the Dictionary of the Danish Insular Dialects. Examples are then given of the references from adverbs to other phrasal verbs (section 3), and some other problems in the microstructure of adverbs are addressed with regard to the rendering of phrasal verbs and other types of set phrases (section 4). To conclude, it is mentioned that a new IT platform which is being implemented for the *Jysk Ordbog* will make it easier to secure the large amount of references needed between the entries of phrasal verbs and the corresponding adverbs.

Nøgleord: Faste ordforbindelser, tryktabsforbindelser ("verbsamband"), mikrostruktur, dialektordbøger, rigsmålsordbøger.

Tidligere har jeg undersøgt behandlingen af faste ordforbindelser i Jysk Ordbog (JO) især i artikler på verber og substantiver med mange underbetydninger, altså i komplicerede mikrostrukturer, herunder indplacering af tryktabsforbindelser, også kaldet *partikelverber, verbsamband, phrasal verbs* mv. (Arboe 2008)¹. Denne gang vender jeg perspektivet og undersøger behandlingen af faste forbindelser i artikler på præpositioner og adverbier, herunder opgaven med koordinering af oplysningerne mellem disse artikler og artikler på især substantiver og verber.

---

¹ Tryktabsforbindelser mv. indplaceres i et generelt skema over fraseologismetyper i Arboe 2011: 266, 268.

1. Praksis i Jysk Ordbog

Som eksempler brugte jeg tidligere mikrostrukturene i verberne *have*, *holde* og *hugge*, hvoraf her bringes en lidt ændret og forkortet udgave fra artiklen *2.holde* (se bilag 1)².

Det ses, at der i *2.holde* afsnit F er repræsenteret ca. 20 præpositioner og adverbier: fra betydning 22 *holde 'ad* til betydning 43 *holde 'ved*. Nogle af dem optræder i tryktabsforbindelser med adskillige betydninger, fx 7 ved forbindelsen *holde 'af*, bl.a. betydningen ”synes om, kunne lide”, men også fx ”holde ud” (jeg kan ikke holde det 'af = ikke holde det ud). Det samme var i lidt mindre grad tilfældet ved verberne *have* og *hugge*: omkring 10 tryktabsforbindelser hver, fx *have 'for* og *have 'i* under verbet *4.have*, samt adskillige betydninger af både *hugge 'af* og *hugge 'for* under verbet *hugge* (Arboe 2008: 11, 18). Der henvises kun sjældent fra disse verber til artikler på de tilhørende, trykbærende præpositioner og adverbier. Det sker dog ved *2.holde* betydning 15 og 23, hvor der henvises til artiklen *ad*; her nævnes adskilligt specielt om præpositionen og adverbiet, hvilket jeg kommer jeg tilbage til nedenfor.

Andre præpositioner og adverbier trækker ligeledes interessante tråde til de verber, de indgår tryktabsforbindelse med, fx til verbet *gå*, som jeg derfor har taget med i strukturoversigterne denne gang (se igen bilag 1). Her har jeg understreget de præpositioner og adverbier, der hidtil er redigeret til JO. Disse er anført i bilag 2, fra *ad* til *ind*, med den redaktionelle struktur skitse-mæssigt angivet. Forkortelsen FF er anvendt for ”fast ordforbindelse” de steder, hvor der i JO anføres ”fast(e) forbindelse(r)”. Enkelte steder, hvor ordforbindelsen vurderes som mindre fast³, noteres i den redaktionelle tekst kun ”i forbindelsen”; dette markeres i bilag 2 med blot F (fx i *ad* betydning 10-12).

I bilag 1 gengives en del af strukturen i artiklen på verbet *gå*: lidt af afsnit A, desuden en større del af det afsluttende afsnit F vedr. tryktabsforbindelser. Det ses, at der opregnes ca. 35 tryktabsforbindelser, betydning 18-51, og at der er anført oversættelser af de fleste forbindelser fra betydning 18, *gå 'ad*, frem til betydning 34, *gå 'inde* (som ovenfor svarende til de hidtil redigerede afsnit af JO); de sidste ca. 15 tryktabsforbindelser fra *gå 'med* til *gå 'væk* er blot nævnt

² Uddragene fra JO og andre ordbøger er placeret som bilag, bl.a. fordi det dermed (via PDF med JO's font) kan sikres, at der bruges korrekte trykstreger foran adverbier mv. i de mange anførte tryktabsforbindelser fra JO. I den løbende teksts font findes trykstreg el. lign. desværre ikke, men må gengives med ' (apostrof), der i visse layoutprogrammer ganske misvisende omsættes til kursiv, når de efterfølgende tegn står i kursiv.

³ Afgørelser omkring graden af ordforbindelsers ”fasthed” kan være temmelig vanskelige at træffe, som mange ordbogsredaktører har erfaret; jf. også diskussionerne i Steyer 2004.

summarisk. Under betydning 18 *gå 'ad* nævnes dels en betydning (a) ”slippe op”, dels en fast forbindelse (b): *hvad går der 'ad (ham/dig)*, der så jævnføres med det mere almindelige udtryk for det samme i betydning 19 (k), *hvad går der 'af ham/dig* = hvad er der i vejen med dig. Ser man i stedet på, hvad der nævnes under præpositionen *ad* (i bilag 2), fremgår det, at forbindelsen *gå 'ad hånden* anføres her, idet den særlige betydning vedr. brug af hestevogne mv., ”gå til venstre for kusken”, snarere ligger i præpositionen *ad* end i verbet *gå* og derfor behandles her (jf. betydning 1.1, FF efter anden redaktionelle ”planke” //). Forbindelsen kunne også være medtaget under subst. *hånd*; men dér nævnes den ikke blandt de faste forbindelser, heller ikke som en henvisning, lige som den ikke nævnes under *gå 18*. Her bør måske indføjes henvisninger, hvis der engang bliver mulighed for supplerung af det i forvejen meget omfattende henvisningsapparat i JO.

Lignende forbindelser med *ad* ses under betydning 4.1 (igen FF efter anden ”planke”): *holde 'ad sig*, om at styre hesteforspand for vogn mv. til venstre. Begge steder henvises til modsvarende forbindelser med præpositionen *fra*, nemlig *gå 'fra hånden* henholdsvis *holde 'fra sig*, om at gå til højre for kusken henholdsvis styre forspandet til højre, jf. *fra* betydning 3.3-3.4 (i bilag 2). Disse forbindelser med verbet *holde* nævnes ikke blandt tryktabsforbindelserne i 2. *holde* afsnit F (jf. bilag 1), derimod i afsnit D, betydning 15 med henvisninger til behandling i artiklen *ad 4.1*. I afsnit F ses desuden andre betydninger, nemlig dels i punkt 22 *holde 'ad* (”blive ved”), dels i punkt 23 en helt anden betydning af *holde 'ad sig*, nemlig ”indsmigre sig hos” (vi refererer ofte til betydninger blot med ordet ”punkt”). Denne betydning behandles i en andetsteds under *ad*, nemlig i punkt 1.2, hvor der anvendes formuleringen ”holde sig gode venner med”, der er stort set ækvivalent med den nævnte *fra 2. holde 23*. Denne positive betydning af *ad* i forbindelse med personer er i *ad 4.1* (bilag 2) også registreret for verbet *være* i forbindelsen: *der er noget ad nogen*, svarende til udtryk som ”ham er der noget ved, han duer til noget”. Her er valgt en formulering med præsens, da en infinitiv som ”være noget ad nogen” let vil forekomme for abstrakt eller ubestemt. Forbindelsen er på sin plads her under adverbiet *ad*; den næppe vil næppe blive nævnt under verbet *være*, da mange lignende konstruktioner så også skulle nævnes dér. Det samme gælder den faste forbindelse i slutningen af *ad* betydning 4.2: *være i' mod' ad* (= være genstridig), der udmærker sig ved at forbinde to trykstærke adverbier; den nævnes også i artiklen *i' mod*, betydning 6 (jf. bilag 2).

Et sidste forhold, der skal nævnes, er forbindelsen i betydning 10 *det bliver bedre ad*, der betyder ”det bliver bedre og bedre”, og tilsvarende for *værre*; dette har vi i JO også valgt at behandle her under adverbiet *ad* frem for i artiklen på adjektivet 1. *bedre* henholdsvis den kommende artikel på adjektivet *værre*.

2. Sammenligning med andre større ordbøger

Som vi har set ved *holde* og *gå* ovenfor, placerer JO ved de store verber tryktabsforbindelserne i et særligt afsnit med fortløbende betydningsnummerering. *Ordbog over det Danske Sprog* (ODS) følger samme princip med afsnitsopdeling og et betydningsnummer til hver fast forbindelse, se bilag 3.1 vedr. verbet *II. holde*. Det anføres, at kun de vigtigste tryktabsforbindelser medtages; alligevel når man op på mere end 20, nemlig fra betydning 27 *holde ad* til betydning 48 *holde ved*, foruden at der henvises til behandling af forbindelser som *holde borte*, *holde hårdt* under det pågældende adverbium eller adjektiv. Den særlige betydning af *holde ad sig* = ”dreje (hest) til venstre”, som vi betragtede ovenfor, er også i ODS behandlet under *ad*, hvortil der henvises sidst i betydning 27.2. I denne artikel er fremhævet, at præpositionen er trykbærende (hvad ODS ellers normalt ikke markerer), jf. bilag 3.2 vedr. *ad* betydning 1.1: ”holde ad / 'a / sig”, og som i JO sammenlignes med forbindelsen *holde fra sig*. I ODS-supplementet nogle årtier senere udbygges dokumentationen: der anføres et par litterære citater og indføjes en henvisning til behandlingen under verbet i ODS, se bilag 3.3. Desuden er der tilføjet en parallel fast forbindelse, nemlig *køre ad sig* = ”holde til venstre”, som blev behandlet under verbet *køre* i ODS. (Her kan jeg i parentes bemærke, at det er en stor fordel at redigere ”på nettet”: i JO kan vi straks indarbejde denne type henvisninger, som kommer til i en senere redaktionsfase, og dermed undgå oprettelse af supplementet).

Ømålsordbogen (ØMO) har ved tryktabsforbindelser valgt en anden praksis, nemlig at anføre dem under de enkelte betydninger af verbet, ikke i et særligt afsnit efter den grundlæggende opdeling i betydninger, jf. bilag 3.4. Her sætter man forbindelserne *holde ad sig* og *holde fra sig* ind i en større saglig sammenhæng ved at referere til synonymmer som adjektiverne *nærmer* og *fjermer*; desuden anføres en udvidet fast forbindelse: *holde ad sig om*. Disse forbindelser er ikke direkte nævnt i artiklen *ad* i ØMO, men antagelig underforstået i formuleringerne i betydning 9 dér: *i forbindelse med andre verber, i forskellige faste forbindelser*.

Den Danske Ordbog (DDO) har som venteligt ikke en fast forbindelse *holde ad*; den findes antagelig ikke i ordbogens mediebaserede, moderne materiale fra slutningen af 1900-tallet. I artiklen på verbet *holde* anføres først en række betydninger, 1-14; derefter gives en række faste forbindelser uden nummerering, men med fed skrift som opslagsformen, fra *holde af* til *holde vejret*. For så vidt samme princip som ODS og JO: et antal faste forbindelser anføres alfabetisk til sidst, men som *underopslagsformer* eller *sublemmaer* i modsætning til angivelser med *betydningsnumre* i ODS og JO. Under *holde* har DDO 33 sublemmaer mod de nævnte ca. 20 i ODS så vel som i JO. Men de 33 forbindelser omfatter ud over

tryktabsforbindelser som *holde igen*, *holde inde* også adskillige faste forbindelser med *holde sig* mv. (se bilag 3.5), vilke behandles under verbets primære betydninger i de andre ordbøger. I DDO nævnes under *ad 2* ingen forbindelser med verbet *holde*, derimod fx *spørge ad*, *splitte ad*; disse omtales i JO under *ad* betydning 11-12 (jf. bilag 2).

Der er hermed givet et indtryk af forskellig praksis i behandlingen og placeringen af tryktabsforbindelser i større danske ordbøger; de forskelligartede praksisser er hver for sig fornuftige og velbegrundede i den helhedsbetragtning, den enkelte ordbog anlægger. Det vigtige er, at ordbogen sørger for relevante henvisninger fra adverbiet til verbet og omvendt.

3. Enkelte andre typer faste forbindelser

Faste forbindelser tilstræbes generelt behandlet under det vigtigste ord i forbindelsen, eller med en formulering fra JO's redaktionsregler – ganske vist vedrørende placeringen af ordsprog, men også gældende for andre typer ordforbindelser: de placeres under ”det betydningsfuldeste ord, dvs. det centrale, bærende ord, der *selvfølgelig* ofte kan være svært at udpege” (JO 1970: XXIII f., min udhævning). Her lægges altså op til, at der foretages en grundig afvejning og udøves det bedst mulige redaktionelle skøn. Det er naturligvis ofte substantiver, der udpeges som det centrale ord i faste forbindelser⁴; under *ad 5* henvises således til *færd 5.1* angående forbindelsen *ad færde* = på færde, jf. bilag 2. I udpræget grad ses i samme bilag henvisninger til substantiver i artiklen *2.ae* betydning 2 (= borte fra): til behandling under fx *1.by 2.2*, *drift 4* og til flere fremtidige artikler, fx *land x*, *sted x* (med *x* betegnes, at artiklen endnu ikke er redigeret, men indtastet i en database for ord til medtagelse i senere redaktion). I sammenhængen her, faste forbindelser med præpositioner og adverbier, er det dog oftest verber, der henvises til, fx *tage*, *løbe*, *slå*, *give* i artiklen *efter* (ligeledes bilag 2). Videre ses i artiklen *1.ind* betydning 3.1-3.4 henvisninger til både dialektale verber (*odde*, *fætte*) og verber kendt fra rigsmål, som fx *hugge* og *slå*; tryktabsforbindelsen *hugge 'ind* henvises til behandling under *hugge 14* (det vedrører kornhøst med le, hvor stråene mejes ind mod det uhøstede korn). Men der henvises også ofte *mere indirekte* til adskillige verber i artikler som adverbiet *af* betydning 20-21 (jf. bilag 2). I betydning 20 nævnes her bl.a. *måle 'af*, *skridte 'af*; i betydning 21 bl.a. *fodre 'af*, *pløje 'af*, *gøre 'af*, *hilse 'af*, hvor adverbiet endvidere kan foranstilles nogle af verberne i participium til sammensætninger som *afgjort*, *afløben* (markeret med ”sammensætnings-prik” i JO).

⁴ Jf. også Vikør 2008: 467f.

En type fraser, man vil forvente repræsenteret i ordbogsartikler på præpositioner og adverbier, er fraseokabeloner (dvs. ordforbindelser med tompladser⁵), og der ses da også adskillige i udvalget her. Det gælder forbindelsen *ad ... til* brugt om steder (jf. *ad* 4.1, bilag 2), fx *de skal ad byen til*, i nogle egne også omvendt: *de skal til byen ad*. Også præpositionen *efter* kan bruges på denne måde, fx *køre efter byen til*, nogle steder udvidet til *efter byen til-den*. Præpositionerne *fra* og *af* optræder sammen i forbindelsen *fra ... af*, ofte brugt om tid (jf. *af* betydning 3), fx *helt fra begyndelsen af*. En anden type fraseokabelon er *X for X*, der i artiklen 2. *for* betydning 10 ses med tidsangivelse: *år for år* og med en anden målangivelse: *fod for fod*. Endelig bemærkes typen *fra X til Y*, her med tidsudtryk som *fra dag til dag*, jf. *fra* betydning 6. Disse typer kendes også fra rigsmål; men JO er forpligtet til at vise, at de også findes i dialekterne. En særlig dialektal type findes med *imod*, nemlig tidsudtryk som: *om en time imod*, der har betydningen ”om cirka en time” (jf. *i' mod* 3, bilag 2).

4. Andre redaktionelle forhold ved faste forbindelser

I princippet anvendes i JO i den redaktionelle tekst infinitiv i formuleringen af faste forbindelser, men enkelte gange er det nødvendigt at bruge en præsenskonstruktion med *der*, hvilket vi i afsnit 1 strejfede ved forbindelsen *der er noget ad nogen*, om en, der er dygtig, duer til noget. Det sker ligeledes ved udtryk som: *der går* (sygdom mv.) *i noget*, fx *miltbrand i kornet*, hvor man naturligvis kan bruge infinitiv, men hvor præsens er mere læservenligt (jf. *gå* 3, bilag 1). Ved *imellem* (bilag 2) bliver forholdene endnu vanskeligere: man kan i betydning 5.3 nok anføre infinitiv: *være i' mellem* (= være uenige), men ikke i betydning 5.4 gengive strukturerne her præcist ved brug af infinitiv alene: formuleringen *være (noget) i' mellem* får ikke personrelationerne med, som det tilstræbes med brug præsens: *der er noget i' mellem (nogen)* = der er uenighed mellem (nogen). Det samme gælder de faste forbindelser i 3. *i* betydning 1.2: en infinitivkonstruktion som fx **være en (+ subst.) i ham/hende* kan ikke bruges til angivelse af det tilsigtede; der kræves en præsensformulering som fx *der er en (+ subst.) i ham/hende* til at udtrykke, at ”han/hun er en (+ subst.)”, fx ”han er en slagsbroder”.

Det skal også bemærkes, at JO i behandlingen af de faste forbindelse enkelte gange lader det dialektale materiale afspejle sig i den redaktionelle tekst, som ellers formuleres på rigsdansk. Her vil jeg først nævne opslagsformerne *ae* og *frae*, der gælder særlige udtaleformer af *af* og *fra*, fx under 2. *ae* 2 (bilag 2) opfor-

⁵ Jf. Farø & Lorentzen 2009: 77f., 94f.

dringen: *bliv æ havet i dag* = ”lad være at tage på havet i dag”. Denne form af adverbiet *af* findes også i rigsdansk talesprog, blot uden tilsvarende skriftlig form, mens JO har valgt at repræsentere den som en artikel; tilsvarende for *fræ*.

Dernæst drejer det sig om sideformer med forstavelsen *i-*, *e-* el. *æ-* til nogle af præpositionerne og adverbierne i bilag 2, fx *tage æ' bag* = være afvigende, unormal (jf. 4. bag 3). Der findes næppe en tilsvarende rigsmåls vending **tage bag*, så her må det være rigtigst at anføre den dialektale faste forbindelse. Tilsvarende gælder forbindelsen *være æ' for* = være foran.

Det sidste forhold gælder det helt generelle dialekttræk, at substantiver har foransat bestemt artikel i vestjysk og sønderjysk, i modsætning til østjysk og øvrigt dansk (og nordisk som helhed). Første eksempel, *de er af æ folk* (jf. 1. af 4, bilag 2) ville direkte oversat lyde: ”de er af folkene”; det betyder ”af familien, slægten”, hvilket man dog henvises til 1. folk 5 for at få oplyst. Dette udtryk kan ikke bruges på østjysk eller rigsmål med samme betydning. Det samme gælder forbindelsen *i æ dage* = for tiden (jf. 3. i betydning 4; direkte oversat: i dagene). Endnu fjernere fra rigsdansk ligger udtryk som *gå i æ bare ben* (jf. 3. i betydning 1), som direkte oversat til rigsdansk ville lyde ”*gå i barbenene” eller ”*gå i de bare ben”. Under alle omstændigheder ville en direkte omsætning lyde ubehjælpeligt på rigsdansk; vi har derfor bibeholdt det dialektale i formuleringen af den faste forbindelse i den redaktionelle tekst. Denne forbindelse er nævnt uden bestemt kendeord i artiklen 1. ben 1 i JO, men ikke som fast forbindelse; under adjektivet 2. bar er den ikke nævnt. Dermed fortjener den at blive nævnt under præpositionen 3. i.

Dette illustrerer problematikken med at vurdere, hvor meget man skal gøre ud af faste forbindelser i ordbøger: hvor etablerede skal de være for at fortjene særlig påpegning i en ordbogsartikel. Forbindelsen er fremhævet i én artikel vedr. et indgående ord (3. i), blot nævnt som eksempel i artiklen på et andet centralt ord (1. ben), og slet ikke nævnt i artiklen på det tredje centrale ord (2. bar), altså vurderet som af forskellig vigtighed i de tre artikler. Mange steder henviser JO, som vi har set eksempler på, fra ét ord i en fast forbindelse til behandling under et andet ord i forbindelsen (oftest substantiv og verbum); sådanne henvisninger er vigtige for en fuldstændig behandling af en given fast forbindelse i større ordbøger.

5. Afslutning

Om de faste forbindelser præsenteres som sublemmaer som i Den Danske Ordbog, eller som et antal særbetydninger til sidst i artiklen som ved verberne *holde* og *gå* i JO og ODS, eller under de enkelte betydninger som i Ømålsordbogen,

er måske ikke så afgørende for læseren, blot der er præcise henvisninger. Her kan den nye it-baserede redaktionsplatform, der er under udvikling på JO, antagelig i en senere fase give god mulighed for at sikre, at henvisningerne faktisk findes fra alle vigtige ord i en given fast forbindelse til det eller de ord, hvor forbindelsen behandles mest udførligt eller endegyldigt. It-platformen kan også medvirke til ensartethed i fastsættelsen af, hvad der skal regnes som faste ordforbindelser, og hvad der er mere tilfældige ordforbindelser, som ikke kræver udførlige henvisninger.

FORKORTELSER

FF = fast forbindelse; F = (mindre fast) forbindelse; it = informationsteknologi.

KILDER OG LITTERATUR

- Arboe, Torben, 2008: Fraseologiske enheders indplacering i Jysk Ordbog. I: *Nordiske Studier i Leksikografi*. 9. Red. af Ásta Svavarsdóttir (m.fl.). Reykjavik. S. 1-18.
- Arboe, Torben, 2011: Jysk fraseologi og idiomatik. I: *Jysk, øsmål, rigsdansk mv.; Studier i dansk med sideblik til nordisk og tysk; Festskrift til Viggo Sørensen og Ove Rasmussen*. Red. af Torben Arboe og Inger Schoonderbeek Hansen. Aarhus. S. 257-275.
- DDO = Den Danske Ordbog. 2003-2005. bd. 1-6. København.
- Farø, Ken & Henrik Lorentzen, 2009: De oversete og mishandlede ordforbindelser – hvilke, hvor og hvorfor? I: *LexicoNordica* 16. S. 75-101.
- JO = Jysk Ordbog. 1970-1979, hæfte 1-4; <http://www.jyskordbog.dk/> 2000ff. Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning, Aarhus Universitet.
- ODS = Ordbog over det Danske Sprog. 1914-1956. bd. 1-28. København.
- ODS-Supplementet = Ordbog over det Danske Sprog. Supplement. 1992-2005. bd. 1-5. København.
- Steyer, Kathrin (Hrsg.), 2004: *Wortverbindungen – mehr oder weniger fest*. Berlin / New York.
- Vikør, Lars S., 2008: Behandling af fraseologi i Norsk Ordbok. I: *Nordiske Studier i Leksikografi*. 9. Red. af Ásta Svavarsdóttir (m.fl.). Reykjavik. S. 465-476.
- ØMO = Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer. 1992ff. Afdeling for Dialektforskning, Københavns Universitet.

Torben Arboe

Jysk Ordbog, Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning,
 Institut for Æstetik og Kommunikation, Aarhus Universitet.
 jysta@hum.au.dk

BILAG 1.
Faste ordforbindelsers placering i verbets mikrostruktur / (under)betydninger i Jysk Ordbog

I afsnittene med tryktabsforbindelser er de præp./adv., der er anført i bilag 2, understreget

gå verb.

A. om bevidst (i alm. måltret) bevægelse.

3) ... || der går (sygdom, skadedyr etc.) i noget.

F. i tryktabsforb. med efterfølgende adv.

18) gå 'ad a) = slippe op, b) hvad går der 'ad (person) > 19k - 19) gå 'af a) = forlade noget; b) = stikke af; c) = abortere; d) = dø; e) = gå løs; f) = affyres; g) = forsvinde; h) = fortælles; i) = forløbe; j) = gå an; k) hvad går der 'af (person) - 20) gå 'an a)-c) - 21) gå der 'hen, gå der 'over - 22) gå 'efter = efterse - 23) gå 'for sig - 24) gå for 'bi - 25) gå 'fra a) = løsne sig; b) = fratrækkes; c) = gå hurtigere end; d) = benægte; e) det går fra (én) = man glemmer det - 26) gå én noget 'fra = snyde - 27) gå 'frem a)-b) - 28) gå 'hen a)-d) - 29) gå 'hen og ... - 30) gå 'hjemme, syn.: gå 'inde - 32) gå i 'mod a) = støde på; (overført: modarbejde; b) gå i møde - 33) gå 'ind a) = begynde; b) = slutte; c) gå 'ind på = acceptere - 34) gå 'inde [35]-51): gå 'med, 'ned, 'om, 'op, 'over, 'på, 'rundt, 'sammen, 'til, til 'bage, 'ud, 'under, 'ved, 'ved sig, 'væk]

holde verb.

D. om styring, kontrol, ledelse.

15) || h. 'ad sig, h. 'fra sig = styre til venstre / højre, se *ad 4.1, fra 3.4* - h. det med én - 16) || h.

'lade-/'tømmevogn - 17) || h. 'halvt = investere fælles > 'halv 1.5 b - 18) || h. hus > *hus*

F) i tryktabsforb. m. efterflg. adv.

22) h. 'ad = blive ved - 23) h. (nogen) 'ad sig = indsmigre sig hos, se *ad 1.2* - 24) h. 'af, a) = synes om, b) c) d) e) f) = holde 'ud, g) = holde 'op - 25) h. 'an, a) b) - 26) h. 'bi > 'bi - 27) h. 'for, a) = standse foran, b) = være den, det kommer an på el. går ud over, c) = mene, synes, regne med - 28) h. 'frem, a) b) - 29) h. 'hen - 30) h. 'her - 31) h. 'hid - 32) h. i 'gen - 33) h. 'i = klæbe til, holde fast - 34) h. 'inde, a) b) - 35) h. 'med - 36) h. 'op, a) = løfte, b) c) d) e) = standse, f) = sinke, udsætte - 37) h. sig 'op, a) b) - 38) h. 'på, a) b) - 39) h. 'sammen, a) b) - 40) h. 'til, a) b) = få bedækket (hundyr), c) d) = opholde sig - 41) h. sig 'til - 42) h. 'ud, a) = blive ved trods besvær, b) c) - 43) h. 'ved, a) = holde godt fast, b) c) = fortsætte

BILAG 2.
Udsnit af artikelstrukturer i JO vedr. faste ordforbindelser (FF) og øvr. ordforbindelser (F)
ad præp., adv.

A. som præp. (og hermed beslægtet adv.).

1) = ved, hos. - 1.1) om sted el. genstand || FF: falde/ligge/sidde 'ad = ... tæt ind til (om fx klædningsstykke) - være 'ad = være her, være til stede - være 'allesteder 'ad = være allevegne || FF (om trækdyr:): gå 'ad hånden = gå til venstre i spandet (idet en kusk alm. går på denne side, når han leder det); i modsætning til 'fra hånden (se *fra 3.3*) [jf. holde 'ad sig > 4.1] - (overf.): (være/skulle etc.) 'ad noget = i gang med noget - 1.2) om person el. familie || FF (med overf. betydning): (der er) noget ad nogen = noget (positivt) ved vedkommende - holde nogen 'ad sig = holde sig gode venner med vedkommende - (være) lig ad (= ligne, være ligesom) se *lig x*.

4) = til; (ud) i; imod; efter. - 4.1) om målet for bevægelse. || FF: ad ... til = rigsm. - til ... ad = d.s. - fra/til/tilbage ad = fra hhv. til (et underforstået sted, fx hjemmet) || FF: holde (etc.) 'ad sig = styre (vogn etc.) til venstre (i modsætning til holde -fra sig); skønt ulogisk bruges udtrykket også til og om kuskan, når han ved kørsel sidder til højre på bukken. - (kommando til trækdyr: (hold) 'ad dig! = (hold) til venstre (i modsætning til -fra dig). - stå/læg ad dig/sig! = gå til side. ... - 4.2) om målet for ytring, holdning, tanke el. interesse || FF: lægge 'ad = lægge kræfter i - lægge sit vid / sin hu ad (el. lign.) = være opmærksom på; gøre sig umage med - være 'i mod 'ad = være kontrær - se ad (= se til, sørg for) se *se x*

5) = gennem; hen ad; langs med || FF: ad døren = ud; af sted; hjemmefra - ad færde se *færd 5.1*. - (overført:): ad ét reb = i samme retning. - ad vejen = på færde; derudad. ...

B. som adv.

10) = stadig; efterhånden; især i F *blive bedre / værre ad* = blive bedre og bedre etc.)

11) = om; med hensyn til; især i F som *spørge ad, bede ad, vare ad* (= varsle, advare)

12) = fra hinanden; i stykker; i F som *skille(s) ad, splitte(s) ad, sprede ad* etc.

'af præp., adv.

A. som præp. (og hermed beslægtet adv.).

1) = (ned, op, ud, hjem etc.) fra. – 1.1) om bevægelse. ... – (som adv. udvidelse:) *fræ 'wòs ðá:ə* = fra os af (dvs. fra vores gård). // mulig som FF// ... – jf. *af 'uden* (se *uden x*).

3) = fra (om tid). – kun i flg. FF: fra ... **'af** – **af** det første = fra begyndelsen, fra først af – **af ny** (= fra ny af) se *ny x*. – **af nylig** se *nylig x*.

4) = stammende fra; boende i. ... – jf. *af æ folk* (= af familien), se *'folk 5*.

B. som adv.: undertiden svarende til forleddet *af-* i rigsmål el. andre dialekter (fx **jor aa = afgøre*); spec. i Sønderjy

20) = fra (til adskillelse); også i F som *dole / måle / skridte / trine 'af*

21) = færdig, til ende, op; fx i F som *fodre / malke / pløje / røgte 'af, gå 'af* (= ende, foregå), *gøre 'af* (= afgøre, afslutte, klare), *hilse / takke 'af* (= sige farvel), *lægge 'af* (= holde op med; nedlægge), *fly 'af* (= give en omgang prygl); desuden *gjort / kørt 'af* (= udaset), se *'afgjort, af'kørt*; endelig *afhestet, afstyret, afløben* etc. (som udtryk for, at et husdyr er gjort drægtigt).

26) i FF med andet adv. (se dog *fra ... af* i betydning 3). – 26.1) **af og til** = nu og da. – 26.2) **af og i** (= som det kan blive, tilfældigt) – 26.3) **af og på** = op og ned; nogenlunde – 26.4) **op og af** = op og ned; nogenlunde.

²æ præp., adv. [ca. 1325: *auæ* (DgL.II.409)]; < *'af*, dannet i analogi til *oppe, nede, henne* etc., og ligesom disse brugt i forb. med tilstandsverber ...]

2) = væk, borte fra (om afstand) ... *bliv æ havet i dag* || FF (med ligefrem el. overført betydning): *æ by(en)* se *'by 2.2*. – *æ drift* se *drift 4*. – *æ landet* se *land x*. – *æ lave* se *lave x*. – *æ led* se *led x*. – *æ sted* se *sted x*. – *æ vejen* se *vej x*. – *være 'æ vinden* = ikke fange vinden (om mølle) ... – *være/blive (etc.) 'æ med* = være/blive fri for, komme af med; miste, mangle; etc. ... *han er æ med det ene øje*

'bag adv. – med sideformen **i'bag** (el. med lignende tryksvag forstav.). [sideformen < gammeldansk præp. *a* (= på) + *'bag*]

A. uden efterflg. præp. el. adv.

1) = bagi, bagtil. || *ikke være æ'for* som andre *æ'bag* (el. lign.) = være afvigende, unormal

3) *tage æ'bag* (el. lign.) = være el. gøre noget for sent, forgæves; gå med uforrettet sag [formentlig < betydning 2 (= bagefter)]

efter præp., adv., konj. – med sideformen **after**.

A. som præp. (evt. brugt som adv.).

4) = i overensstemmelse med, på grundlag af (forlæg, norm, disposition, opfattelse etc.). || FF: *tage efter* (= tro på; tage varsel af) se *tage x*. – *sæde efter* (= regne med) se *sæde x*.

8) = (i)mod; til. – 8.1) om retning || FF: *efter ... til ...* efter byen til – *efter ... til-den* – *efter ... på*. – *til ... efter* – (overført:) *tæt efter* – *efter alle sider* se *side x*. – *løbe efter enden* se *løbe x*. – 8.2) om tid ... || *slå efter enden* se *slå x*. – 8.3) om egnethed. – kun i flg. FF: *være 'efter (det)* = passe, egne sig til

B. som ægte adv.

12) (i stedsbetydning:) *give 'efter* (for pres etc.) se *'give 14.4 a*.

16) = tilbage, retur; i forb. *give 'efter* (= eftergive) se *'give 14.4 b*.

²for præp., adv. – med sideformen **i'for** (el. med lignende tryksvag forstavelse). ... *e-*, *æ-*

A. med stedsbetydning el. betydning i umiddelbar forlængelse heraf.

5) = i nærværelse af, hos; over for, ... beregnet på; som medhjælp for; især i F som *synge for (nogen), tage hatten af for (nogen), sy for tækker* (se *sy x*), *drage for høle(en)* (se *³drage 7.1*) || FF: (hver) for *¹sig, for sig ¹selv* = rigsm. ... - *være æ¹for* = være i gang, i virksomhed

B. med tidsbetydning el. betydning i umiddelbar forlængelse heraf.

10) = pr. (tidsenhed), svarende til || (også) = *efter* (om rækkefølge); især i F som *år for år, fod for fod* etc. [spor. afhjemlet]

fra præp., adv., konj. – ... også (med tryksvag forstavelse) *æ-, a-, e-, i-*

A. med stedsbetydning.

3) som mere speciel retningsangivelse (i reglen med underforstået og mindre gennemskuelig styrelse). ... – 3.3) *gå ¹fra hånden* = gå til højre (i spandet, om trækdyr for plov el. vogn); i modsætning til *gå ¹ad, ¹til hånden* (se *ad 1.1, til x*) – 3.4) *holde ¹fra (dig/sig)* (el. lign.) = styre (vogn etc.) til højre; i modsætning til *holde ad sig* (se *ad 4.1*), *holde til sig* (se *til x*)

B. med tidsbetydning.

6) = siden; startende med. || (spec.:) *fra dag til dag* = dag efter dag (og lign. forb.)

frae præp., adv. – samme udtale som den trykstærke form af *-fra*, blot med længde i stedet for stød og i TonalOmr (K 1.9) med tonal acc.2.

1) = borte fra; løsrevet fra. ... *holde sig frae* (noget). || i overført betydning ... FF: *være ¹frae* (det) = være "ude" af en leg – *være ¹frae det/den* = være ude af sig selv (af skræk, vrede etc.)

³i præp. og adv.

A. med stedsbetydning.

1) om placering el. bevægelse. – 1.1) i alm. || (spec.:) *være ¹i* = være med (i leg mv.) – 1.2) i kropslig el. (overført:) sjælelig henseende || FF: *der er kalv* (el. tilsv.) *i den* = den er drægtig (om ko mv.) – *der er en (+ subst.) i ham/hende* = han/hun er en (+ subst.) ... fx *dreng / slagsbroder* – *¹af hånden og ¹i munden* (og lign.) – *af 1.1*, slutn. – 1.3) vedr. påklædning. || (spec.:) *gå i (æ) bare ben / fødder / hoved* (mv.) = gå barbenet / barfodet / barhovedet

B. med tidsbetydning.

4) om bestemt tidsrum el. tidspunkt || FF: *i dag, i går, i aften, i morges* (etc.) = (rigsm.) se under de enkelte subst. – *i tiden, i æ tid* = for tiden – *i æ dage* = for tiden ...

i'mellem præp., adv., konj. – med sideformen **mellem**.

A. som præp.

5) vedr. menneskelige relationer. ... 5.3) *komme/være i'mellem* = blive/være (stærkt) uenige – 5.4) *der kommer/er noget i'mellem (nogen)* (el. lign.) = der opstår/er uenighed, strid mellem nogen || (også med brug af personligt pronom.:) *vi er/bliver noget imellem* = d.s. || (hertil:): *gå imellem bark og træ* (= sætte splid imellem personer) – *¹bark 1*.

i'mod præp., adv. – med sideformen **mod**.

B. vedr. tid mv.

3) = i retning af tidspunkt på dagen / året mv. – *om en time* (etc.) *i'mod* = om (ca.) en time

C. vedr. persons holdning/indstilling.

6) = i opposition til; negativ over for. ... || *være i'mod ¹ad* = være genstridig, kontrær.

¹ind adv.

A) som retningsadv.

3) vedr. andre genstande, ting mv. – 3.1) = hen mod ting mv. ... jf. *hugge ¹ind* (*-hugge 14*), *odde ¹ind* (*-odde x*), *slå ¹ind* (*-slå x*). – også: *lægge sig ¹ind* (om hest) – 3.3) = hen til række, (spec.:) hen mod midterlinje ... jf. *fætte ¹ind* – *³fætte*. – 3.4) = hen til opbevaringssted, samlingssted el. lign. || (hertil:): *få ¹ind* (= indsamle, indtjene) – *¹få 17*. – *købe ¹ind* – *købe x*.

Bilag 3.

3.1. Uddrag fra ODS II. holde

D. i faste forb. m. adv. og trykstærk præp. (kun de vigtigste anv. er medtaget; jf. ogs. u. bet. 23.1; om forb. som holde borte, fast, haardt, hjemme, se II. borte (1.6) osv.).

27) holde ad. (om holde ad for holde af se bet. 28.1). **27.1)** (nu kun dial.) til bet. 2.1 (og 3.1) i forb. holde en (noget) ad sig, (jf. ad A.1) søge at faa noget hen til sig; nærme til sig; m. h. t. person: knytte fast til sig; faa til at komme til sig. Moth.H235.

...
246. jf. Gram.Nucleus.1157. **27.2)** (til bet. 23.1) i forb. holde ad sig (ogs. jf. ad A.6) af sig. PAHeib.Sk.II.59. Tolderl.F.III.154), dreje til venstre (se ad A.1.1).

3.2. Uddrag fra ODS ad

ad, præp. og adv.; som præp.: [a], kunstlet: [að]; som adv. [að]; ad. Høysg.AG.24,

...
skr.VilhThoms.278 || om gaa ad glemme se Glemme; om op ad dage se Dag)

A. som præposition (med styrelse).
1) om bevægelse i retning henimod.

1.1) (dial. ell. foræld.). uden efterstillet adv.

...
familien B. paa vejen). Bang.GH.201. || **holde ad** ['a] sig, (dial.). dreje (hestene) til venstre, mods. holde fra sig (udtrykket, fordi kørsvend, fx. ved pløjning, gaar til venstre for trækdyrene). Moth.A17. Høysg.S.267. Esp.1. Thorsen.121. Feilb.I.3. ad dig!, hold hestene til venstre! Køværd. jf. adhaands. **1.2)** i nutidens rigsspr. som oftest

3.3. Uddrag fra ODS-Suppl. I. ad

I. ad, præp. og adv. + (o.1700 ogs. at. *ned at Bakken. Rose.Ovid.II.41. jf. atskillig u. adskillig 2.2 S).

A. som præp.

1) || 95.5 holde ad sig, + (se ogs. (m. videre anv.) holde 27). Naar du holder ad dig paa hin Side den første Bro, har du den lige Landevej for dig til Schwerin. Ing.VS.I. 154. Ja, hold a' Dig (fodnote: Hold a' Dig = kjør til Venstre), saa jeg kan komme forbi. Helms.G.56. jf.: Adsigvendinger. PNSkovgaard.B.29. køre ad sig, se II. køre 10.

3.4. Uddrag fra Ømålsordbogen holde II

-5.1) mht hest (ell køretøj) Ø(alm): hál he'sten

...
vF(Viss); i forb holde →hid (1.4), holde →hørs om at styre henh til venstre og til højre med et hesteforspand (idet kusen som regel går ell sidder til venstre), holde til →nærmer, holde til →fjermer (dvs nærmer og fjermer hest) ds, holde ad sig, holde fra sig ds nvS-
...
fåbij' vF(Ørst), nu skal han holde lidt fra sig "trække til højre i linerne" vF(Br), husk at holde ad dig, når du kører ud af ledstedet, at ikke baghjulet skal gå på L(Rad), å hälle hestene a sø vF(Kavs); holde ad sig om, holde fra sig om om at køre henh venstre om og højre om

3.5. Uddrag fra Den Danske Ordbog – holde

holde igen forsøge at modvirke en stærk påvirkning, fx et træk; [NGN holder igen (på NGT)] □ så begyndte det

...
...

holde inde afbryde en igangværende aktivitet, ofte tale; [NGN holder inde (med NGT/at+INF)] □ Stedfar bad ham

...
...

holde sig for god til ikke nedværdige sig til; føle sig for god til □ Astrologi

...
...

holde sig for ørerne (øjnene, næsen, ..) lægge sin hånd el. sine hænder for ørerne (øjnene, næsen, ..), især for at undgå at høre, se, lugte osv.